

ПАЛИЦЯ ЯК ТРАДИЦІЙНИЙ ПРЕДМЕТ У ДИТЯЧИХ ІГРАХ ПАСТУХІВ НА ПОДІЛЛІ

У статті розглядаються традиційні ігри та забави дітей-пастухів етно-регіону Поділля. Проаналізовано їх варіантні групи і звернено увагу на умови збереження, поширення ігор та забав, а саме: усність передачі, простота в організації та проведенні, використання підручних предметів.

Ключові слова: Поділля, пастухи, народна гра, лічилки, палиця.

Упродовж багатьох років студенти та викладачі Кам'янець-Подільського національного університету опрацьовують тематичний питальник "Народні ігри та забави на Поділлі", розроблений працівниками Навчально-наукової лабораторії етнології ВНЗ. Уже зібрано значний фактажний матеріал, який ще не був предметом наукового вивчення і не використовувався у наукових працях. Метою даної статті є висвітлення ролі палиці в сюжетах дитячих ігор серед подільських пастухів.

Традиційно господарський цикл подолан визначався їхньою поведінкою і діями, що забезпечувало їм річний прожиток. Галузевою структурою їхнього побуту було і тваринництво.

За звичаєм, перший весняний урочистий вигін худоби відбувався 6 травня на честь вшанування св. Юрія – "захисника свійських тварин, особливо корів" [3, 99]. У разі ж недотримання таких віками усталених правил поведінки і вигону череди раніше, в таких господарів, вважалося, вовки можуть понівечити "скот, оскільки їх не оберігає Юр" [3, 99]. Проте, враховуючи індивідуальний підхід господаря щодо забезпечення зимового харчування тварин, це відбувалося і раніше з появою перших зелених кормів.

Вислів "гонити пасти", на нашу думку, походить від назви давньоукраїнського бога Гонило (Генель) – охоронця череди, отари, табуна, як зазначено у "Словнику давньоукраїнської міфології" С.Плачинди [2, 20].

Із запровадженням обов'язкового відвідування дітьми шкільного віку навчальних закладів і створення єдиного графіку навчання, традиційне обрядодійство порушилося. Закінчивши навчальний рік, коли школярі пастушого віку йшли на канікулярний час, на них покладалася основна участь у допомозі сім'ї, родині стосовно випасу і догляду за домашніми тваринами.

Підганяючи гілочкою свяченої лози, яка була освячена на Вербну неділю, “щоб вовк не з’їв, а худоба була здоровою та молочною” [1, 367], найстарша господиня благословила і випроводжала домашніх тварин за ворота, на пасовисько. Далі першим, що можна було почути від проводжаючих, як докір, слова: “А що то за пастух, що без палиці”, і, як естафету з рук в руки, передавали наперед заготовлений, чи в той же момент виламаний з плоту прутик. Він обов’язково мав бути із породи плодового або “домашнього” дерева, проте ні в якому разі не з бузини: “нею не можна бити худобу, бо та всохне” [1, 429], “буде сухоребриця” (Поділля) [Уточнення наше. – В.Щ.]. Рідко у кого із пастухів цей прутик міг зберегтися до закінчення пастушого сезону, як правило, він десь губився того ж самого дня.

Вбувшись у своїй ролі, кожен пастух своїми руками із природного підручного міцного матеріалу виготовляв (витісував ножиком) на свій смак палицю, котра служила йому в різних ситуаціях. Окрім свого прямого призначення – підганяти, завертати худобу, допомагати при пересуванні на місцевості, вона була не тільки оберегом пастуха у його пізнавально-дослідницьких діях, а ще й неодмінним атрибутом узвичаєних народних ігор та забав.

Домашні іграшки пастухи у поле не брали, на що ми і надалі будемо спиратися у подальшому, класифікуючи ігри. Саме традиційна простота в їх організації з використанням підручних матеріалів, яка є найсприятливішою умовою усного їх запам’ятовування і стихійної передачі між дітьми в етнорегіоні, дає підстави нам говорити окремо про пастуші ігри та забави.

Систематизуючи та класифікуючи відповіді на народознавчий питальник №3 “Народні ігри та забави”, помічено, що більш як у п’ятдесяті відсотках зафіксованих нами дитячих ігор та забав пастухів становлять ті, в яких основний використовуваний гравцями предмет є звичайна палиця (Як нагадає наше історичне еволюційне минуле, першим знаряддям праці первісної людини була саме палиця). Зазначимо, щодо її довжини, то вона у багатьох випадках сягає у межах від 80–100 см, що якраз відповідає індивідуальному віковому зросту її власника (дитини пастушого віку) у зручності нею користуватися. Такими, що нами досліджено, є ігри: “Пекара” [14; 16; 17], “Чорта” [42], “Чортючка” [15]; “Бальки” [19], “Пікаре” [20], “Скраклі” [18]; “Цурки” [35; 33; 26; 23; 34; 25], “Куліка” [30], “Кимпа” [27], “Бабка” [24], “Бити чортака” [32], “Чурочка” [31], “Бити баби” [28], “Курка” [36]; “Свинки” [5], “Свишка” [9; 8], “Талки” [13], “Гра в галку” [11], “Волосяна кулька” [10; 7].

Зауважимо, що вищеназвані ігри “Пекара”, “Бальки”, “Цурки”, “Свинки”, за нашим дослідженням, складають окремі варіантні блоки за схожістю організації та форм їх проведення, хоча різняться своїми локальними назвами.

Щодо “Пекара”, “Чорта”, “Чортючка”, то, враховуючи наявність у грі жорстких моментів, учасники неохоче погоджувалися на роль “чорта” чи “пекара”. Така їхня позиція, як на нашу думку, стала першопрчиною утворення назв цих ігор, що своїм корінням пов’язане із негативними персонажами стародавньої української міфології – Чорта і Пека, яких, “за старовинними міфами, Чорнобог і його дружина Мара спородили...” [2, 51-52].

Кожна ватага подільських пастухів по-своєму грала у ці ігри. Використовуючи підручні матеріали, хлопці з “трьох бляшанок різних за розміром, складених у вигляді піраміди” [42], “палка, застромлена вертикально в землю” [14], “ступка” [15], “кілок 30 см вишиною” [16] формували “чорта”, “пекара”, або “десять круглих палиць довжиною 30–40 см – скраклів, ставлять у шаховому порядку, або поряд по п’ять штук” у грі “Скраклі” [18].

За умовами гри кількість учасників у них була різною: “гурт хлопців” [14], “збиралося п’ять хлопців і дівчат” [16], “команда складається з одного гравця, а другий є підгильний, що стоїть у городі” [15]. З певної відстані “відмірювали 10 м, робили поперек границю” [16], “відраховують 25–30 кроків, визначаючи середину відстані – масло” [18], кожен кидав палицю, “грубий кийок” [14] з метою влучити і збити “чорта”, “пекара”. У деяких варіантах “хто найбільше зіб’є палку, той переміг” [17], “хто попадав в той кілок, називався пекарем” [16], “виграє той, хто зіб’є найбільше скраклів” [16], “хто зіб’є, той має очки” [20], в інших – “одного з гурту вибирали для того, щоб він оберігав пекаря” [14] чи “підгильний, що стоїть у городі” [15] біля “чортючка” в разі збиття “пекара”, “чорта” змушений швидко відновити його. Хто збив і ті, хто промахнулися, біжать у поле забрати свої палиці, а охоронець “чорта”, “пекара” має, за умови його повного відновлення, доторкнутися своєю палкою до когось з гравців і “того, кого він торкне, ставили оберігати пекаря” [14; 42].

Отже, тут ми спостерігаємо намагання гравця влучити палицею у ціль, що раніше відіграло не менш важливе значення у підготовці хлопців до подальшого дорослого життя, коли такі ж самі прийоми використовувалися при підготовці юнаків до полювання.

Зрозуміло, що палицею, якою користуються діти-пастухи, великого звіра

не вполюєш, проте, міркуючи так, що разом із змушнінням дитини і досягненням нею віку мисливця відповідно і змінювалися розміри палиці, а витренований ще з дитинства оковимір на відстань “25–30 кроків” [18], “10 метрів (міряли кроками найвищого учасника)” [16], якраз був найбільш ефективним при киданні палиці чи іншого зняряддя полювання на враження.

Пастуші компанії не мали в собі якоїсь соціальної розмежованості. Проте, часом матеріальна скрута заставляла дітей, окрім випасу своїх домашніх тварин, найматися до людей, хто не мав власного пастуха у домі. Так, ще у часи після Другої світової війни діти на пасовиську, починаючи з ранньої весни і аж до першого снігу, ходили босими через неспроможність батьків забезпечити взуттям свою багатодітну сім'ю, а з іншого боку – це вже стало традицією, що діти у теплий період пори року мали ходити роззутими, таким чином загартовуючи свій організм. Проте, навіть за таких умов дитяча уява і виникла атмосфера сприяли раціональному проведенню пастухами свого часу.

Використовуючи підручні, природні матеріали, вони виготовляли: “волосяну кульку, яку робили навесні підчас линяння худоби” [10]; “галку” [8] шляхом викачування рукою по шерсті тварини (“це добре було робити ввечері, коли сонце йшло на захід і худобу не діймали гедзі. Тоді вона була спокійна і дозволяла скачувати вилинявцу шерсть” [40]); “галку” (вузлик набитий різними тряпками) [11]; “свинку” (камінчик діаметром п'ять сантиметрів) [5], (бляшанка від консервної банки) [7].

Далі, організовуючи гру, “викопували ямку” [5]; “викопували ямку і наливали у неї води (робили болото)” [7]; “він (хто запропонував гру) викопує в центрі яму розміром в “свинку” (бляшане коло, вирізане задалегідь з жести)” [9]; “посередині робиться лунка, від неї на відстані 1,5–2 метри роблять ще лунки в залежності від кількості гравців” [6]; “на стежці кожен викручує собі п'яткою ямку” [12]; “на полі вибирається ділянка з рівною поверхнею, посередині робиться лунка (неглибока)” [8]. У позиції, коли один гравець знаходиться у центрі кола, охороняючи ямку, щоб туди не влучила “свинка”, а решта учасників стоять на певній відстані навколо нього поза своїми ямками і палицями, “ключкою, яку робили із палок” [8]; “широкою палицею, дощечкою” [11] передають м'ячик один одному, намагаючись влучити в середню ямку, і при цьому “якщо якась дитина влучить в середню лунку, то вона стає на місце тієї дитини, що охороняла лунку і пропустила м'ячик” [6], чи “на місце “воротаря” (один з гравців “воротар”, стоїть біля лунки, охороняючи її)” [8].

В іншому варіанті “гравці намагаються влучити в середню лунку, приказуючи: “Гайда в другу” [8], що служить їм підбадьорюючим вигуком.

У грі “Ямка” учасники “ставали обіруч, уздовж ямок, крайній котить м’яча. В чийй ямці він зупиниться, той має вийняти його (палицею) і поцілити в когось з гравців (ямку). Прوماхнувся – маеш “пасти свиню”, тобто котити м’яча” [12].

Отже, ігри такого характеру, як “Свинка” [5; 6; 7; 8; 9]; “Галка” [13]; “Гра в галку” [11]; “Ямка” [12]; “Волосяна кулька” [10] виховують у дітей увагу, спритність, швидкість мислення, сприяють розвиткові творчої думки і сили.

В ілюстрованому етнографічному довіднику: “Українська минувшина” читаємо: “Цурка – дерев’яний, до 30 см завдовжки, загострений і відполірований кілок, що застосовувався при в’язанні снопів під час жнив” [4, 47]. Наявні в експозиційній залі Начально-наукової лабораторії етнології зразки-експонати цурки з досліджуваного нами етнорегіону за розмірами співпадають із використовуваними дітьми-пастухами у грі палицями: “для гри потрібно дві палиці: одна довжиною 1 м, а друга – 20–30 см. Довга – кий, коротка – цурка” [33]; “вирізається палка довжиною приблизно 20 см; вирізають дрючки довжиною 100–120 см” [35]; “замашна палиця завдовжки 70–100 см і завтовшки 2–3 см та цурка – загострена з обох кінців паличка із міцного дерева завдовжки 20–30 см” [26]; “цурку (дерев’яну, з обох боків загострену паличку 30 см)” [26]; “виструганий патичок” [30]; “вирізали чурочку (палочку)” [31]; “невеликий дерев’яний колик (бабку)” [24]; “палиця довжиною більше одного метра, та вирізана із дерева маленька паличка, діаметром 6 см, а висотою 12 см – це так звана баба” [28]; “дві палки, одна затесана, а друга біяк” [34]. В одному із варіантів гри “Цурки” [21], записаній на Кам’янецьчині, замість короткого, затесаного патичка – “цурки”, використовували “круглу тряпку”.

Звідси можемо стверджувати, що дитяча гра пастухів “Цурки” [26; 23; 25; 34; 33; 29; 21] і похідні від неї варіанти “Чурочка” [31]; “Курка” [36]; “Биги баби” [28]; “Бабка” [24]; “Куліка” [30]; “Кимпа” [27] є не що інше, як прадавня гра жінок у полі під час короткого відпочинку, яка не вимагала значних затрат часу на підготовку і пошук знарядь гри. З часом вона трансформувалася у дитячу гру пастухів. Наявність варіантів у назві та у правилах організації і проведення гри “Цурки”, що засвідчено паспортизаційними даними записів фондових матеріалів нашої лабораторії етнології, підтверджують широкий ареал поширення цієї гри у межах етнорегіону – Поділля.

За умовами гри, хлопчики “міряються на палиці, хто з гурту буде в городі (верхні), а хто піде у поле (нижні)” [26]; “міряються на палиці: чий буде верх, той перший б’є палицею по краю патичка” [30]; “щоб визначити, хто починає гру першим, для цього беруть у ліву руку цурку, а в праву – палицю і по черзі підкидають її догори, всі удари по палиці рахують, яка команда зробить найбільше ударів, тая починає гру” [25].

Одна із вимог щодо її проведення – “майданчик для гри повинен бути просторим, щоб підбита цурка не наробила шкоди” [25], що знову ж співзвучно із умовами грання у полі, як серед хліборобів, так і дітей на пасовиську.

Наступною дією “на майданчику проводять лінію поперечну, зміщену вбік з одного його країв, ...на певній відстані від лінії малюють городок, це круг на краю майданчика. У центрі городка робиться дучка (невеличка і подовгувата ямка) у вигляді щілини” [25]; “на землі креслять квадрат, а у центрі викопується ямка” [33]; “випорпується ямка діаметром 18 см” [35]; “креслять на землі “город” (чотирикутник)” [26]; “сходились діти на галявину і викопували ямку” [31]; “розкресливали на землі квадрат (розмір байдуже)” [30]; “розграфлювалось ігрове поле, в центрі поля був невеликий круг” [24].

Тривалий час поширення на території етнорегіону вище розглядуваних нами ігор спричинив певне витворення значної варіантності у правилах їх грання. За проведенням нами аналізом варіантів гри розрізняємо їх і за способом введення цурки у гру і подальшими діями учасників: “Біля ямки сидів один учасник. Інші з лінії кола по черзі намагалися кинути рукою коротку паличку у яму, той, хто сидів там, її відбивав” [23]; “Чурочку (палочку) клали в ямку, били по голові чурочки і вона відлітала” [31]; “поклавши її (цурку) одним кінцем у дучку, по другому кінцю, який виступає над землею, слід ударити палицею – цурка летить у повітря. Вибивати в поле її можна не відразу, а підбивши кілька разів догори, бо за кожен такий удар на протилежну команду нараховуються очки” [25]; “Обраний ведучий підходить до квадрата, бере кий і підкидає ним цурку вгору, а інші намагаються її спіймати, щоб вона не впала на землю” [33]; “підкидають (“цурку” – круглу тряпку) і відбивають патиком” [22]; “Дві гілки ставлять хрест-навхрест, а третьою вдаряють по кінчику. Гілка має перелетіти за спеціально вказану границю” [36]; “палички кладуть на противагу, навхрест і по одній з них б’ють, якщо паличка відскочила, то б’ють ще раз, а якщо ні, то б’є наступний” [24]; “На кілочок, забитий у землю, ставлять паличку, один кінець якої на землі, другий – на кілочку.

Другою палицею вдаряють по тому кінці, який на кілочку” [29]; “Б’є її (цурку) палкою так, щоб коли цурка підстрибне, встигнути ще хоч би раз вдарити (кожен удар у повітрі оцінюється у 10 чин). Цурку треба бити доти, доки вона не вилетить за город. Вибіту з городу цурку бере один з хлопчиків з поля (“поляни”) і кидає в город, попередньо зробивши від того місця два кроки до городу. Якщо цурка впаде в городі, б’є наступний гравець із тих, що знаходяться у городі (“городяни”), впаде поза городом – продовжує грати перший і б’є цурку з того місця, де вона впала. Він грає доти, поки протилежна команда не кине її в город” [26]; “кладуть у квадрат виструганий патичок, щоб один край був вище. ...перший б’є палицею по краю патичка. Потім підходить до патичка, де він упав, і ще раз б’є, але тут уже важче, адже патичок лежить на землі” [30]; “Невеликий дерев’яний колик (бабку) ставили далеко від награфленого кола і били по ній дерев’яною палицею, стараючись потрапити у коло” [24].

Як і у більшості традиційних дитячих іграх гуртово-командного складу, стремлінням її проведення є здобуття перемоги над супротивником. У нашій грі та її варіантах ми спостерігаємо оцінювання переможців подвійного характеру: як чисто фізичний, так і розумово-естетичний напрямки.

З точки зору фізичного – перемога зараховувалася тим, “хто відбив найдалі (цурку)” [35; 21]; “хто найбільш спритніший в підхопленні палки” [34]; “у кого перевага у відстані польоту патичка” [30]; “у кого вона (цурка) залетить подалі” [29]; “чия палка далі впала” [27].

Інший напрямок, окрім фізичної підготовки, вимагає ще й навиків рахункового мислення – “кожен учасник гри повинен обов’язково пам’ятати кількість очок. Якщо гравець, якого спитали, не відповість на таке запитання, то його очки згорають” [25]. У наступних діях “городяни” б’ють по черзі та “ведуть рахунок чин (узагальнений числівник, який використовували діти при рахуванні в ігрових моментах, назва місцева, співзвучна із – очки, бали), поки кожному з них не буде вкинута цурка в город. Потім так само б’ють “поляни”, намагаючись набрати більшу кількість чин” [26]; “той, хто зловив, одержує 50 очок. Після цього він викидає цурку у квадрат з того місця, де її зловив, і якщо попав, то одержує ще 100 очок і стає ведучим, а якщо не попав, то гру продовжує попередній ведучий” [33].

Якщо у попередньому прикладі учасники здобувають перемогу за кількістю набраних очок, то в одному із розглядуваних нами варіантів гри “Цурки” це відбувається навпаки: “Коли всі члени команди проб’ють

тричі, починають бити суперники. Вони спочатку зганяють нагнані на них очки, а потім починають наганяти на супротивну команду. Перемагає та команда, яка нагонить на супротивників умовлену кількість очок” [25].

Також у деяких варіантах гри ми зустрічаємо, окрім отримання учасниками емоційно-фізичного задоволення, ще й повчально-виховні моменти, котрі заставляють міркувати гравців про те, що гра – це не тільки гаяння вільного часу, а й дія з подальшими наслідками: “переможеним в покарання надавалося право повертати (приносити) “бабку” на початкову позицію” [24]; “переможці вбивають цурку в землю, а переможені по черзі витягують її із землі зубами” [26].

Ще однією особливістю дитячих ігор під час випасу домашніх тварин було і те, що в них використовувалися палиці, але вже спеціально виготовлені (приспособовані до вимог правил гри), відповідного розміру із певними фізичними властивостями матеріалу.

Вирізвавши палиці “однакового розміру 40–50 см” [39]; “гут” – палка довжиною приблизно 50 см” [38]; “штурак” – палиця із пружного дерева, яка з одного кінця має “маргулю” (погтовщення у вигляді галки), завдовжки 80–100 см” [40], пастухи кидали їх, “хто дальше кине” [41], або так, щоб “ті скакали по землі якнайдалі” [39]; “щоб він (гут) по черзі торкався кінцями землі. У кого гут упаде найближче, той програв” [39]; “чий гут (штурак) впав найближче, кладе на землю свою кепку [38]; кашкета шестиклинця (форма пошиття) [40] там, де гут (штурак) упав востаннє” [38; 40]; “шапку свою кладе той, що кинув найближче палицю” [41]. Далі “б’ють (гутають гут) до тих пір, поки хтось не промахнеться. Тоді він ложить свою кепку і б’ють вже в неї” [38]; “із-за визначеної межі кидають палицю на “чирк” (горизонтально до землі). Хто “чиркне” чи зіб’є кашкета, то всі решта переходять на три кроки ближче (міряє один найвищий з гравців, ще й трохи підстрибуючи) і вже кидають у кашкета звідти” [40]. Траплялися і прикрі випадки, за які вдома мама і журила за зіпсований головний убір пастуха – “якщо відстань близька, то кидали палицю “штурака” так, що можна і пробити кашкета чи відбити козирка” [40]; “хто кинув найдалше, перший б’є по шапці” [41].

Співзвучною із вище нами розглянутими іграми “Гута” [38; 39]; “Штурака” [40]; “Шапура” [41] є пастуша гра – “Плазівка” [37]. Хлопчики на землі проводили лінію, сідали поза нею і один за одним, дотримуючись черги, тримаючи в одній руці невеличку гілку, “грубим кінцем легенько кидав до землі на лінію, гілка відштовхувалася і летіла вперед” [37]. Як і в попередній грі “Гута” [39], вигравав той, “хто кидав гілку найдалше”.

Значимо, що усталена традиційність слідування правилам гри, навіть з елементами шкоди, не стала причиною їх зникнення, а навпаки, у часи їхнього розвою були відомими серед пастуших гуртів.

Отже, діти-пастухи подільського регіону успадковували ігри від старших, творили нові варіанти і придумували самі ігри і розваги, використовуючи ті природні матеріали, які оточували їх і були підручними повсякчас. А це розвивало їхню увагу, спостережливість, винахідливість, єднало з природою, виховувало характер і гартувало дух. За сприяння ігор у колективі виростав лідер, якому у подальшому доводилося стверджуватися в наступних діяннях. Вже в ігрових ситуаціях старших хлопців як календарно-обрядового, так і родинно-обрядового характеру, лідери ініціювалися в обраних “ватаг”, “беріз”, від керуючої ролі яких залежали стосунки між членами гурту як усередині, так і поза його межами. Паралельно відбувалося усвідомлення і становлення молодшими членами свого місця у колективі.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА:

1. *Войтович В.* Українська міфологія. – К., 2002. – 664 с.;
2. *Плчинда С.* Словник давньоукраїнської міфології. – К., 1993. – 63 с.;
3. *Скурятівський В.Т.* Вінець. – К., 1994. – 240 с.;
4. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. – 2-е вид. / А.Пономарьов, Л.Артюх, Т.Косміна та ін. – К., 1994. – 256 с.;
5. Зап. 21.07.1999 р. Ключ Людмила Васиївна від Коханок Наталії Васиївни, 1937 р.н., українка, у с.Нирків Заліщицького р-ну Тернопільської обл. // Рукописні фонди Навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету. Папка тематичного пінгальника №III “Народні ігри та забави” (далі скорочено – Р.Ф., п.№III);
6. Зап. 15.06.2002 р. Шмерко Інна Миколаївна від Загородного Віктора Філімоновича, 1930 р.н., освіта 7 кл., бригадир рілничої бригади, у с.Зеленче Дунаєвського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III;
7. Зап. 11.12.2006 р. Щегельський Валерій Васильович від Ткачука Петра Єфремовича, 1937 р.н., освіта вища, завідувач кафедри української мови Кам'янець-Подільського державного університету, народився у с.Авратин Волочиського р-ну Хмельницької обл., у 1960 р. переїхав до м.Кам'янець-Подільського // Р.Ф., п.№III;
8. Зап. 04.07.2002 р. Трончук Оксана Петрівна від Сохапок Зіни Михайлівни, 1943 р.н., освіта 8 кл., домогосподарка, у с.Рахнівка Дунаєвського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III;
9. Зап. 20.11.2000 р. Польська Марія Антонівна від Мацюри Клавдії Аксентівни, 1927 р.н., агроном, у с.Новосілка Городоцького р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III;
10. Зап. 05.01.2003 р. Огородник Марина Вікторівна від Огородник Ганни Васиївни, 1930 р.н., українка, початкова освіта, доярка, у с.Княжпіль Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III;
11. Зап. 29.12.2000 р. Бевзюк Наталія Дмитрівна від Бевзюк Афанасія Федоровича, 1918 р.н., освіта середня спеціальна, бухгалтер, українець, у с.Кавецчина Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф.,

п.№III; 12. Зап. 01.08.2000 р. Гончар Олена Борисівна від Дубріцької Поліни Антонівни 1918 р.н., освіта 4 кл., українка, вихователька, у м.Хмельницькому // Р.Ф., п.№III; 13. Зап. 10.08.2001 р. Форкун Олена Володимирівна від Білоокої Ганни Григорівної, 1929 р.н., освіта середня спеціальна, українка, вихователька, у с.Грчична Дунаєвського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 14. Зап. 09.01.2002 р. Гуральник Ганна Володимирівна від Будацького Степана Васильовича, 1924 р.н., у с.Волиця Теофіпольського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 15. Зап. 17.07.2005 р. Верозуб Лілія Леонідівна від Маслій Мотрини Василівни, 1927 р.н., освіта середня, українка, вихователька, у с.Летава Чемеровецького р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 16. Зап. 05.08.2005 р. Квасюк Віта Вікторівна від Тріщ Хариті Юхимівни, 1927 р.н., освіта 4 кл., українка, ланкова, у с.Олійники Теофіпольського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 17. Зап. 19.08.1999 р. Лавренчук Олена Федорівна від Буяльського Миколи Івановича, 1928 р.н., освіта 4 кл., коваль, у с.Чепелівка Красилівського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 18. Зап. 20.08.2005 р. Зіняк Тетяна Францівна від Лишака Миколи Петровича, 1932 р.н., столяр, у с.Мудриголови Городоцького р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 19. Зап. 25.07.2005 р. Фугело Марина Петрівна від Гулідової Ганни Афанасіївни, 1930 р.н., освіта 6 кл., телятниця, українка, у с.Ліцани Ізяславського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 20. Зап. 21.07.1999 р. Ключ Людмила Василівна від Коханок Наталії Василівни, 1937 р.н., українка, у с.Нирків Заліщицького р-ну Тернопільської обл. // Р.Ф., п.№III; 21. Зап. 11.11.2000 р. Карпенко Олена Миколаївна від Атаманюк Катерини Єфремівни, 1941 р.н., освіта 8 кл., радгоспниця, українка у смт. Стара-Ушиця Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 22. Див. №21 // Р.Ф., п.№III; 23. Зап. 16.08.1999 р. Єремчук Ірина Сергіївна від Сорочук Надії Василівни, 1930 р.н., освіта 1 кл., колгоспниця, українка, у с.Біла Чемеровецького р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 24. Зап. 10.01.2004 р. Стаднік Антоніна Валеріївна від Трітецької Софії Олексіївни, 1931 р.н., освіта 4 кл., колгоспниця, українка, у м.Деражня Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 25. Зап. 02.11.2003 р. Зюбрій Алла Михаїлівна від Прокопії Анастасії Федорівни, 1930 р.н., освіта середня, колгоспниця, українка, у с.Сокиринці Чемеровецького р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 26. Зап. 23.08.1999 р. Бугай Тетяна Іванівна від Жилюк Надії Григорівни, 1929 р.н., освіта 7 кл., ланкова, у с.Новоставці Теофіпольського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 27. Зап. 02.12.2004 р. Боднар Тетяна Володимирівна від Палашевського Бориса Володимировича, 1941 р.н., освіта середня, помічник майстра на залізничному вокзалі, у с.Ясенівка Ярмолинецького р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 28. Зап. 28.11.2000 р. Медвідь Ірина Анатоліївна від Цимбалістої Надії Тимофіївни, 1936 р.н., освіта 7 кл., українка, працівник садової бригади, у с.Радянське Деражнянського району Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 29. Зап. 03.08.1999 р. Піддинок Оксана Миколаївна від Чорної Тамари Олександрівни, 1940 р.н., освіта вища, вчитель, українка у с.Сокилесь Дунаєвського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 30. Див. №7. // Р.Ф., п.№III; 31. Зап. 12.07.2004 р. Собко В.В. від Тагірової Н.Ю., 1927 р.н., освіта 8 кл., доярка, українка, у с.Нігин Кам'янець-Подільського р-ну Хмельниць-

кої обл. // Р.Ф., п.№III; 32. Зап. 02.07.2000 р. Кущнір В.В., Лопатюк О.І. від Крамар Йосипа Івановича, 1935 р.н., освіта 5 кл., столяр, українець, у с.Іванківці Городоцького р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 33. Зап. 27.12.2004 р. Юрчук О.А. від Гуменюк Ліді Олександрівни, 1961 р.н., освіта 9 кл., педагог, українка, у с.Білецькому Полонського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 34. Зап. 20.08.2001 р. Форкун Олена Володимирівна від Кушнір Ганни Петрівни, 1926 р.н., освіта початкова, колгоспниця українка, у с.Гірчична Дунаєвського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 35. Зап. 12.10.2002 р. Мурова В.М. від Сапруна Антона Миколайовича, 1938 р.н., освіта вища, вчитель, українець, у с.Клинове Городоцького р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 36. Зап. 18.08.2002 р. Кукурузда Інна Володимирівна від Заболотної Наталії Андріївни, 1932 р.н., освіта 4 кл., ткачиха, українка, у м.Дунаївці Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 37. Зап. 27.06.2000 р. Погорна Інна Миколаївна від Ковальчук Євгенія Іванівни, 1918 р.н., освіта 3 кл., доярка, українка, у с.Кормильче Чемеровецького р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 38. Див. №35 // Р.Ф., п.№III; 39. Зап. 12.12.2004 р. Кирилюк Наталія Іванівна від Кметь Віри Андріївни, 1925 р.н., освіта 7 кл., працювала в ланці, українка, у с.Гелетинці Хмельницького р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 40. Зап. 20.02.2006 р. Щегельський Валерій Васильович від Щегельського Василя Андрійовича, 1943 р.н., освіта 10 кл., шофер, українець, у м.Кам'янець-Подільський Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 41. Зап. 11.11.2000 р. Карпенко Олена Миколаївна від Атаманюк Катерини Єфремівни, 1941 р.н., освіта 8 кл., радгоспниця, українка у смт. Стара-Ушиця Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III; 42. Зап. 20.08.2005 р. Щегельський Валерій Васильович від Щегельського Бориса Андрійовича, 1927 р.н., освіта 10 кл., різноробочий, українець, у с.Гуменці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф., п.№III.

Summary

In the article we study the traditional games and plays of children-cattlemen from the explored regions – Podill'a. We have analyzed their different groups and we draw attention on the conditions of perpetuation and sprading of games and plays such as: oral transmission, simplicity of organization and conducting, using of the specific inventory.

Key words: Podill'a, cattlemen, game, stick.

Одержано 31 березня 2008 р.